

РОЗДІЛ II. САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ДУХОВНОГО І ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ, СТУДЕНТІВ І ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

УДК 373.5.016: 745 /749(477)

Н. М. Дігтяр

Полтавський національний педагогічний
університет ім. В. Г.Короленка

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОГО ДОСВІДУ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

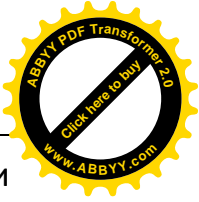
Стаття присвячена розгляду проблеми формування художнього досвіду учнів загальноосвітньої школи. Автор пропонує використовувати вид народного мистецтва – малярство на склі – в системі естетичного виховання як дієвий засіб формування художнього досвіду учнів основної школи. Представлена авторська методика формування художнього досвіду школярів.

Ключові слова: художній досвід, методика формування, учні основної школи, малярство на склі, естетичне виховання, авторська методика.

Постановка проблеми. В умовах суспільних змін, що відбуваються в освітньо-виховному просторі метою естетичного виховання має бути становлення гармонійно-розвиненої особистості, здатної вивчати, поважати та зберігати здобутки світового та вітчизняного образотворчого простору. Художній досвід нашого народу має яскраве втілення в етнокультурних цінностях, традиціях естетичного освоєння навколишньої дійсності, допомагає відтворювати прекрасне у житті та мистецтві. Все це зобов'язує національну школу активно використовувати естетико-виховний потенціал українського народного мистецтва у справі виховання підрастаючого покоління [4; 5].

Розв'язання завдань естетичного виховання молодого покоління нашої держави в галузі образотворчого мистецтва потребує нових сучасних підходів та методик формування художнього досвіду учнів основної школи. Найкращі зразки народного мистецтва, зокрема його різновиду – малярства на склі, мають великий вплив на становлення особистості школяра, розвитку його художнього досвіду.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженню проблеми естетичного та художнього досвіду особистості присвятили свої праці І. Бех, Ю. Борєв, М. Горбунова, А. Леонтьєв, Л. Масол, В. Медушевський, К. Роджерс, Б. Теплов, О. Шевнюк.

Методичні аспекти формування художнього досвіду учнів засобами мистецтва вивчали Ю. Алієв, А. Запорожець, Д. Ельконін, Д. Кабалевський, Л. Каган, А. Мелік-Пашаєв, О. Реброва, О. Шевнюк.

Вплив різних видів народного мистецтва на розвиток особистості розглядали мистецтвознавці та педагоги Є. Антонович, А. Бойко, Г. Ващенко, І. Велигодська, О. Вишневський, О. Гевко, Р. Захарчук-Чугай, С. Коновець, П. Лосюк, Т. Придатко, О. Рудницька, Т. Саєнко, С. Свид, М. Стельмахович, М. Сумцов, Т. Шпікалова, Б. Щербаківський.

Народну картину як жанр українського народного мистецтва вивчали Т. Марченко, Г. Міщенко, О. Найден, М. Парахін, О. Романів-Тріска, М. Селівачов.

Педагогічний потенціал малярства на склі досліджували О. Бабенко, Ю. Мохірева, О. Кушніренко, Т. Саєнко.

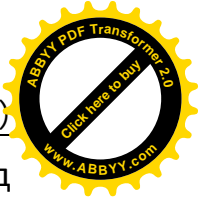
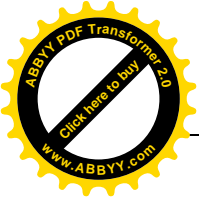
Отже, аналіз наукової літератури показав, що існує значний інтерес науковців до методичних аспектів формування художнього досвіду. Втім, до цього часу ними не приділялося належної уваги розгляду методики формування художнього досвіду учнів основної школи засобами народного мистецтва.

Мета статті – розглянути проблему формування художнього досвіду учнів, представити авторську методику формування художнього досвіду учнів основної школи засобами малярства на склі.

Виклад основного матеріалу. Багатогранність проблеми художнього досвіду учнів основної школи обумовлює її вивчення в різних аспектах: філософському, естетичному, психологічному та педагогічному.

Філософські дослідження дозволяють стверджувати, що категорія «досвід» вбирає у себе формування навичок, різновидову діяльність, сукупність практично засвоєних знань (А. Богачов, П. Гольбах, Дж. Дьюї, І. Ільїн, І. Кант, В. Лекторський, А. Лой, Д. Локк, М. Мінаков, П. Юркевич).

На відміну від естетичного досвіду, що формується під впливом безлічі різноманітних суб'єктивних і об'єктивних факторів і не є наслідком одного тільки естетичного виховання, художній досвід ґрунтується на здобутому вмінні спілкуватися зі світом художніх цінностей [2; 7]. У ряді досліджень педагогів та психологів наголошується на практичній стороні формування досвіду без розвиненості якої, неможна говорити про його набуття (М. Горбунова, Т. Завадська, І. Зязюн, М. Каган, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Шевнюк). На їхню думку, вагомими складниками художнього досвіду є чуттєвий і когнітивний аспекти, уміння і навички, здобуті в результаті естетичної й художньої діяльності.

Отже, враховуючи вищевикладене можна визначити художній досвід як особливий вид естетичного досвіду, результат минулої практичної, творчої чи художньої діяльності особистості. Основними показниками художнього досвіду особистості є сукупність художніх інтересів людини, образно-чуттєва сфера особистості, система внутрішніх цінностей та наявність художніх знань, вмінь та навичок в певному виді мистецтва [1; 2; 7].

У даному дослідженні художній досвід особистості розглядається як єдність образно-чуттєвого надбання особистості, її загальнохудожні знання, вміння та навички, які є результатом безпосереднього спілкування зі світом художньої творчості

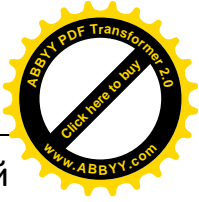
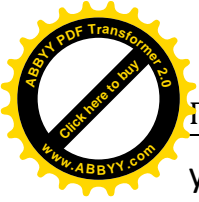
На наш погляд, за умов педагогічного впливу, художній досвід може формуватися у діалектичній єдності ініціативи й ентузіазму з відповідальністю, ретельністю, організованістю, чіткістю дій; продуктивної сторони діяльності з репродуктивною; творчості з нормативністю та традиціями.

Досягнутий сучасною наукою рівень розробки проблем суті художнього досвіду, його структури та його формування спонукає до вирішення проблеми становлення художнього досвіду учнів основної школи.

Враховуючи те, що в різні вікові періоди розвиток художнього досвіду проходить не однаково, необхідно зупинитися на розгляді характерних особливостей художнього розвитку особистості учня основної школи. В даний період загострюються пізнавальні інтереси дитини, потяг до творчості, виявляється допитливість, відкритість до всього нового, активно розвиваються вольові риси характеру школяра, стремління до самостійності та ініціативність.

Формування художнього досвіду учнів у підлітковий період характеризують такими особливостями: зміни, пов'язані зі статевим дозріванням (пубертатний стрибок), нерівномірним дозріванням функцій правої та лівої півкулі головного мозку, зміни якості сприйняття, в мотиваційній сфері (проявлення відчуття дорослості, відчуття власної гідності, виявлення діаметрально протилежних оцінок при сприйнятті художніх творів) загострення пізнавальних інтересів, виявлення зацікавленості, відкритість до нового, розвиток вольових рис – наполегливості, завзятості в досягненні мети, потреба у вербальному вираженні своїх почуттів і переживань, стремління до самостійності, ініціативності (В. Гороховський, В. Завацький, А. Ільїн, І. Кон, Л. Куликова, Д. Колесов, Л. Серeda, О. Рибалко та інші).

Одним із ефективних засобів формування художнього досвіду учнів основної школи, на наш погляд, є різновид українського народного мистецтва – малярство на склі. Воно є відтворенням у образній спрощеній,

узагальненій та систематизованій формі предметів і явищ життя й діяльності українського суспільства [3; 6].

Малярство на склі як своєрідний вияв народної культури має давні традиції у світовому професійному і народному мистецтві. Своім корінням воно сягає часів Візантії та Риму. Осередки даного виду мистецтва були відомі у Румунії, Словенії, Польщі. На Україні, головним чином у гірських районах Карпат, а також на Покутті та Поділлі, малювання на склі поширилося у ХІХ столітті та тривалий час належало до пріоритетних видів українського народного мистецтва [3].

Найбільш цінними для розуміння є образи малярства на склі, які знайомлять нас з світосприйняттям та світовідчуттям українського народу. Народне мистецтво несе в собі потужній виховний потенціал, має великий вплив на формування особистості (Є. Антонович, А. Бойко, Г. Ващенко, І. Велигодська, О. Вишневський, О. Гевко, І. Гончаренко, Р. Захарчук-Чугай, С. Коновець, Т. Придатко, Т. Саєнко, С. Свид, М. Селівачов, М. Стельмахович, М. Сумцов, Б. Щербаківський).

У роботах мистецтвознавців Т. Марченко, Я. Музика, О. Найден, В. Откович, О. Романів-Тріска). привертає увагу художня специфіка малярства на склі як особливий різновид декоративно-ужиткового мистецтва, в якому виражено локальні, національні та загальнолюдські риси матеріальної і духовної культури українського народу.

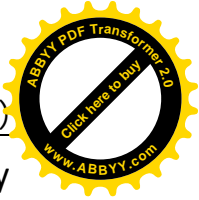
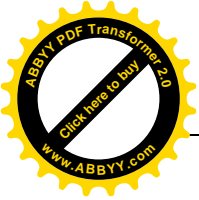
На основі аналізу наукових джерел було розроблено критерії та показники, які забезпечили можливість виявлення рівнів сформованості художнього досвіду учнів основної школи на основі обізнаності школярів з малюванням на склі: перцептивно-емоційний, інформаційно-пізнавальний, оцінний і діяльнісно-творчий [1; 2; 7].

Перцептивно-емоційний критерій дає можливість з'ясувати ступінь сформованості активного сприйняття творів мистецтва.

Пізнавально-інформаційний критерій художнього досвіду відображає рівень розвиненості пізнавальних здібностей дитини, наявності набутих знань у галузі народного мистецтва.

Оцінний критерій художнього досвіду допомагає визначити рівень здатності дитини до естетичної оцінки духовних цінностей, окремих мистецьких творів і рівень розвиненості естетичних почуттів, уяви, асоціативної пам'яті, а також навичок до співставлення, порівняння та аналізу сприйнятого.

Діяльнісно-творчий критерій художнього досвіду віддзеркалює міру прагнення учнів основної школи до художньо-творчої діяльності, що передбачає розвиток практичних умінь і навичок та особливо здатності до самостійної декоративної і образотворчої діяльності.

Відповідно до кожного із зазначених критеріїв художнього досвіду учнів основної школи було визначено рівні її сформованості (високий, середній, низький).

Низький рівень сформованості художнього досвіду характеризується тим, що в учнів основної школи відсутня потреба в усвідомленому ознайомленні з малярством на склі та захопленість даним видом мистецтва, не проявляється інтерес до створення композицій на склі за народними зразками, спостерігаються утруднення у передачі власного ставлення, настрою та думок, які виникли у ході ознайомлення з малярством на склі.

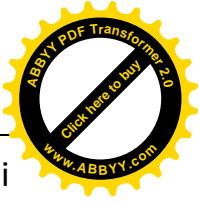
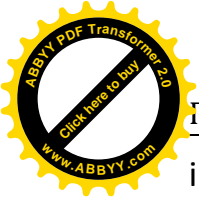
Середній рівень художнього досвіду мають школярі, у яких виявляється неусвідомленість інтересів щодо малярства на склі, майже відсутня потреба у його вивченні й створенні, наявна слабка здатність до обґрунтування настрою, думок, почуттів, що виникли у ході ознайомлення з даним видом мистецтва. Разом з тим, у школярів цього рівня спостерігається здатність до оцінки деяких якостей малярства на склі (саме як твору мистецтва), прагнення до вираження власного ставлення до нього з відповідним обґрунтуванням.

Високий рівень художнього досвіду характеризує наявну в учнів основної школи потребу в ознайомленні з українським народним мистецтвом; відчутну зосередженість та захопленість процесом сприйняття художнього явища. Водночас спостерігається безпосередність переживань, активність у процесі обговорення вражень, отриманих від сприйняття художніх явищ, підвищений інтерес до занять з вивчення та самостійного створення картин на склі.

Для виявлення рівня сформованості художнього досвіду учнів застосовувалися такі методи, які відповідали природі явища, що вивчалось, і були адекватні поставленим завданням: аналіз, порівняння та узагальнення даних з проблеми дослідження на основі вивчення філософської, мистецтвознавчої, психолого-педагогічної та методичної літератури; спостереження за навчально-виховним процесом у загальноосвітніх навчальних закладах; вивчення та узагальнення педагогічного досвіду; анкетування учнів і вчителів; опитування учасників експерименту; перегляд та аналіз продуктів дитячої творчості; аналіз відеозаписів уроків; констатувальний та формувальний педагогічні експерименти; кількісний і якісний аналіз експериментальних даних.

У контексті даного дослідження художній досвід учнів основної школи має формуватися у різних видах творчої діяльності, знаходити своє виявлення через різноманітність цієї діяльності, сформованість потреби й

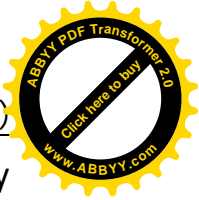
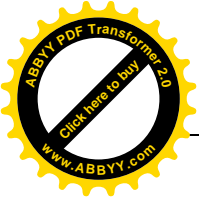
інтересу до опанування певним різновидом мистецтва, самостійність і пізнавальну активність.

Цілісний процес формування досліджуваного феномена складався з трьох органічно пов'язаних між собою етапів (підготовчого, практично-діяльнісного та творчого).

Мета першого (підготовчого) етапу полягала у створенні умов опосередкованого впливу на формування художнього досвіду школярів. Він передбачав ознайомлення учнів основної школи з надбаннями українського народного мистецтва; формування знань дітей про витоки малярства на склі, обряди, вірування та звичаї українського народу; стимулювання бажання займатися художньою творчістю з наслідуванням традицій народних майстрів України. Основними формами роботи на даному етапі дослідження були інтегровані уроки.

Метою другого (практично-діяльнісного) етапу було створення умов цілеспрямованого формування художнього досвіду учнів. Він мав націлювати на формування уявлень про особливості української народної картини; стимулювати зацікавленість дітей мистецтвом створення композицій на склі; спонукати до вивчення жанрів та традиційних прийомів створення малярства на склі. Реалізація зазначених завдань здійснювалася шляхом проведення циклу різних типів уроків. Другий етап передбачав взаємозв'язок методів та прийомів репродуктивного і пошукового характеру: художні розповіді про життя народних майстрів та їхні творчі здобутки; цілеспрямоване сприйняття творів малярства на склі, ілюстрацій, творів народних майстрів безпосередньо в осередках народних промислів; спілкування з майстрами малярства на склі, відвідування творчих майстерень майстрів; вивчення творчості окремих майстрів народної картини на склі; навчання традиційним прийомам створення малярства на склі; показ вдалих робіт, оригінальних прийомів виконання завдання на будь-якому етапі.

На третьому (творчому) етапі створювалися умови для безпосереднього прояву творчості у різних видах діяльності з вивчення мистецтва малярства на склі. Він передбачав концентрацію уваги учнів основної школи на різних способах творчої діяльності, спонукання до вибору варіантів рішень у ході виконання творчої роботи, забезпечення максимальної самостійності учнів у втіленні художнього задуму. Третій етап складався з циклу уроків створення самостійних художніх робіт. На даному етапі формувального експерименту було використано такі методи і прийоми: оволодіння основними прийомами малярства на склі, створення копії мотиву, фрагменту чи цілого твору народного майстра; самостійна образотворча діяльність, проведення виставок дитячих робіт.

Ефективним прийомом оптимізації формування художнього досвіду школярів протягом усіх трьох етапів було використання методичного посібника «Малярство на склі». Такий прийом забезпечив найбільшу різноманітність завдань, що підтримувало дитячу зацікавленість, допомагало формувати широке коло інтересів, надавало можливість успішного подання дидактичного матеріалу. Перевірка результативності проведеної дослідно-експериментальної роботи здійснювалася на основі порівняльного аналізу рівнів сформованості художнього досвіду учнів експериментальної і контрольної груп.

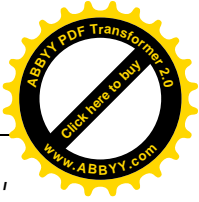
Дослідно-експериментальна робота з формування художнього досвіду учнів основної школи засобами народної картини на склі проходила на базі загальноосвітніх шкіл міста Полтави, Дніпропетровська та Києва. Проведено констатувальне дослідження, охарактеризовано педагогічні умови, які сприяють формуванню художнього досвіду учнів, представлено методику і викладено основний зміст формувального експерименту, проаналізовано результати експериментальної роботи.

Констатувальний експеримент було спрямовано на виявлення стану обізнаності учнів основної школи щодо малярства на склі; кількісний і якісний аналіз рівнів сформованості художнього досвіду школярів; визначення залежності даного процесу від спрямування навчально-виховної роботи на уроках з образотворчого мистецтва.

У ході констатувального експерименту було використано такі методи дослідження: аналіз навчальних програм, анкетування та опитування вчителів і учнів, інтерв'ювання, бесіди, спостереження, аналіз продуктів дитячої творчості.

Проведене констатувальне дослідження показало, що серед учнів основної школи переважають діти з низьким рівнем сформованості художнього досвіду (50%). Це є доказом неефективності використання традиційної методики вивчення малярства на склі у процесі формування художнього досвіду школярів. Такий стан сформованості художнього досвіду неадекватний потребам сучасної школи, що зумовлює необхідність розробки та експериментальної апробації методики формування зазначеної якості особистості. Це дозволило включити до формувального етапу експериментальної роботи авторську методику формування художнього досвіду учнів основної школи, яка була спрямована на підвищення художнього досвіду підлітків та його основних показників.

Розроблена методика включала цикл уроків з поглибленого вивчення народної картини «Малярство на склі». Після проведеного циклу

уроків у підлітків зріс інтерес до уроків образотворчого мистецтва, посилилася увага до змістовної сторони народного мистецтва, більш точними та самостійними стали судження та оцінки художніх явищ, відбулося значне збільшення кількості учнів з високим рівнем сформованості художнього досвіду.

Якісні зміни показників, одержаних після проведеного циклу уроків, дозволяють стверджувати, що художній досвід учнів основної школи значно розвинувся та збагатився.

Висновки. Проблема формування художнього досвіду учнів основної школи не обмежується цим дослідженням. Численні аспекти даної проблеми потребують свого подальшого дослідження та вирішення. Серед них: з'ясування можливостей формування художнього досвіду особистості засобами інших видів народного мистецтва відповідно до різних вікових груп школярів; підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва до педагогічного керівництва художньою діяльністю учнів з використанням малярства на склі та інших різновидів народного та професійного мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбунова М. А. Развитие художественного опыта подростков на уроках музыки и внеклассных занятиях: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / М. А. Горбунова. – М., 2007. – 20 с.
2. Зязюн І. А. Естетичні засади розвитку особистості // Мистецтво у розвитку особистості : [монографія] / за ред. передмова Н. Г. Ничкало. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – 224 с.
3. Сколоздра І. Живопис на склі : Альбом / Упоряд. В. П. Откович. – К. : Мистецтво, 1990. – 120 с. : іл.
4. Лосюк П. В. Декоративно-прикладне мистецтво в школі / П. В. Лосюк – К.; Радянська школа, 1979. – 56 с.
5. Масол Л. Концепція загальної мистецької освіти / Л. Масол // Мистецтво і освіта – 2004. – № 1. – С. 3.
6. Мохірева Ю. А. Малярство на склі : метод. реком. викладання малярства на склі / Ю. А. Мохірева, Н. М. Дігтяр. – Полтава: ПНПУ, 2008. – 20 с.
7. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька [навч. посіб.] / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2005. – 365 с.

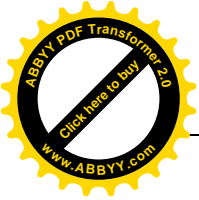
РЕЗЮМЕ

Н. М. Дегтяр. Методика формування художественного опыта учеников основной школы.

Статья посвящена рассмотрению проблемы формирования художественного опыта учеников. Автор предлагает использовать вид народного искусства – рисование на стекле в системе эстетического образования как действенный способ формирования художественного опыта учеников основной школы. Представлена авторская методика формирования художественного опыта учащихся.

Ключевые слова: художественный опыт, методика формирования, ученики основной школы, рисование на стекле, эстетическое воспитание, авторская методика.

SUMMARY

N. Degtyar. A methodology of pupil's article experience of a main school.

The article is devoted to the considering of the problem of artistic experience's forming of pupils of general school. The author propose to use a kind of folk art as a painting on the glass in the system of esthetic bringing-up as actual means of artistic experience's forming of general pupils forming.

Key words: artistic experience, method of forming, pupils of general school, painting on glass, esthetic bringing up, author's methodic.

УДК 37.016:821

Т. І. Дятленко

Глухівський національний педагогічний
університет ім. О. Довженка

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИЙОМІВ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ДО УРОКІВ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглядається малодосліджена проблема залучення суміжних видів мистецтва у процес вивчення учнями літератури. Детально розкриваються умови застосування театральної педагогіки з метою пробудження інтересу школярів до драматичних творів і подолання труднощів сприймання й повноцінного осмислення їх. Автор статті пропонує свої прийоми роботи над драматичним твором у основній школі – інсценування, рольові ігри.

Ключові слова: міжмистецькі зв'язки, інтерес, прийоми театральної педагогіки, інсценування, рольові ігри.

Постановка проблеми. Нові підходи до вивчення літератури на сучасному етапі визначені в останніх державних документах, зокрема в «Концепції літературної освіти в 11-річній загальноосвітній школі», «Державних стандартах базової і повної освіти» тощо. Автори яких наголошують, що вивчення літератури в середній школі вимагає тонкого й обережного ставлення до мистецтва слова. Специфічні методики вивчення навчальних дисциплін, що забезпечують літературну освіту, мають ґрунтуватися передусім на розумінні законів словесності. Усвідомленню власне художніх особливостей літератури повинні сприяти й здобутки сучасної педагогічної науки. Формування особистості засобами літератури тільки тоді може бути здійснено ефективно, коли не літературу будуть «підтягувати» до потреб особистості, а коли учень крок за кроком буде йти до вершин письменства, коли духовне зростання до мистецтва стане для нього важливою життєвою потребою. Літературу слід вдумливо й поступово пізнавати як мистецтво, чого не можна здійснити без живого інтересу дитини до самого процесу набуття літературної освіти.

Аналіз актуальних досліджень. У методиці вивчення літератури на сьогоднішній день накопичено чималий досвід залучення суміжних